

страницы истории

История сёл донских армян

Безусловно, интересна история некоторых сёл донских армян. Так, в Крыму деревня Сала находилась между Топлу и Судакком. Её жители были аниейцами – беженцами из Аксарая в 1340–1350 гг. Их большую группу называли Мец Сала (Большие Салы), малую – Покр Сала (Малые Салы). Несвистай, бывший казачий хутор, перешедший к армянам, стали называть по-своему – Ниста. Исследователи считают, что несвистайцы по происхождению не были армянами, что в Крыму они были ясырями, рабами, пленниками и находились у армян в услужении. Это были грузины, валахи (румыны), черкесы.

Краевед Х. Поркшеян полагает, что жители Ниста в основном были черкесами, так как их в Крыму проживало много, и они служили атлахараулами (всадники-стражники). Перед переселением они взяли фамилии от имён своих христианских хозяев: Акоюн, Аствацатурян, Вартеванян, Мкртычян, Петросян и т. д. Однако они пожелали жить отдельно от своих хозяев. Жители села, находясь под властью нахичеванского магистрата и под влиянием Армянской церкви, довольно быстро ассимилировались и построили церковь Сурб Карапет (Св. Предтечи). Возможно, подтверждением тому, являющиеся появление фамилий: Грузян (Крузян, Врацян), Гурджиян, Гурджбекян, Черкезян...

Жилой дом в Чалтыре. Середина 19-го в.

— Кошкино. Предполагают, что до переселения армян там, возможно, был казачий хутор, а академик Паллаев в своих заметках Крым называет Кошкой.

В селе Большие Салы тоже чуть не образовалось два прихода. В 1848 г. жители села решили вместо старой деревянной церкви, построенной в 1792 г., возвести новую – каменную. Село разделилось на две группы. Одна требовала построить храм на старом месте, а другая – на новом, на восточной стороне. Доспорились до того, что первая группа селян заявила, что если построят церковь на новом месте, то они в нее не войдут и построят свою. Так и не пришли к согласию. Однако один житель готовит фундамент на новом месте, приглашает архимандрита Геворка Ахапьяна, и он тайно освящает фундамент. Таким необычным образом все 11 июня 1862 г.

Наши сельчане согласились, а казаки внесли предложение на куполе церкви поставить православный крест исходя из того, что армяне тоже православные христиане. Так, с 1867 года на куполах церкви Пресвятой Богородицы (Сб. Аствацацин) красуются православные кресты. Еще один интересный момент: все село принимало участие в строительстве церкви, а по кличу священника девушки, чтобы выйти замуж за хорошего жениха, должны были на стройку поднять по 25 кирпичей. Обычно на высокие строительные деревянные леса кирпич рабочие поднимали на «сёдлах» – это подобие рюкзака с полочкой за спиной. Девушки-соседки приходили на стройку и этими «сёдлами» несли на леса по одному-два кирпича, так как кирпичи того времени были крупнее и тяжелее.

Название села Чалтырь (по-татарски «блеск») было дано ему в честь речушки Чалтырь, так полагают многие исследователи. А другие считают, что в Крыму было небольшое село Чалтир и гора Чатыр-даг (шатер-гора). Это название, возможно, и дали селу Чалтырь. Основную массу жителей составляют выходцы из большого крымского села Орталан(к). Местные жители, а также нахичеванцы и армяне других сел Мясниковского района Чалтырь называют Шалтыр. Здесь звук «р» произносится мягко, как в слове «ор» [день].

Мой прадед, Кероп Минасович Малхасян (1820–1917), был очевидцем и участником строительства церкви в родном селе. Прадед рассказывал своему внуку Геворку Минасевичу (1897–1989), моему отцу, о том, что строительная известь в яме гасилась 10 лет, а из нахичеванских кирпичных заводов заранее завозился кирпич. Интересно то, когда соседи-казаки из ближайших хуторов Каменный Брод, Щепкин, Юдин узнали, что большеальцы будут строить церковь, то обратились к ним с просьбой совместно построить церковь, так как сами не в состоянии возводить каменный храм. Наши сельчане согласились ещё и потому, что село входило в состав Аксайской казачьей сотни, а некоторые сельчане добровольно служили в этой сотне.

Церковь Св. Амбарцума в селе Чалтырь

Ввиду того, что село Крым основали выходцы из Старого Крыма и Топлу, оно до сих пор имеет два названия: Крым и Топти. Выходцы из Старого Крыма поселились на правом берегу реки Озан и свое село называли Крымом, а на левом берегу обосновались топци, свое село они называли Топти. Из-за высокомерия старокрымцев в одном селе два участка-квартала (мапала) не уживались мирно. Селяне основали два прихода и построили две церкви: старокрымцы – Аменаприкч (Св. Предтечи), а топци – Сб. Урпат (Св. Пятницы) по названию оставленной в Топлу церкви. Позже вместо церкви Урпат была построена церковь Сб. Саркиса. Затем появляются два родника и две приходские школы. Очень редко в источниках встречается и третье название села

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՉԵՋ ՀԱՄԱՐ

Երգը մաքրագործելու ուժ ունի

Միրիայի հյուսիսարևելյան տահմանագծում ծվարած Ղամիշի քաղաքում է ծնվել երգիչ Արսեն Գրիգորյանը: Ուներ մեծագույն երազանք՝ վերադառնալ հայրենիք: Դա հոգու վերադարձ էր, հոգու բյուրեղացմանն ուղեկցող ճանապարհ, որը ենթադրում էր բազմաթիվ տեղատարադիրներ: Մի ճանապարհ, ուր հանդիպելու էր իր կյանքի ու արվեստի Մեծ ուսուցչին՝ Հովհաննես Բաղայանին՝ հայ արվեստի քանթարավորներից մեկին: Նրա նախապես էր հորոլորյանը պզալ իսկական արվեստի ուժը, խառքի արժեքը:

«Հ վատակարավոր արտիստ Արսեն Գրիգորյանը պատիվ է ունեցել միջապացին մի շարք փառատուններում ներկայացնել Հայաստանը, մեր երգարվեստը: Իսկ հետո լինելու էր վարպետի ուժգնությամբ բանաձևումը. «Երգը մաքրագործելու ուժ ունի. ում մեջ իսկական երգն է հոսում, նա « դատապարտված» է լինել սրտով ու ավերիվ»:

- Ասում են՝ արվեստը փնտրտուք է, անսպառ որոնում: Գեղեցիկ արվեստն ընծայաբերման օրենքով է արարվում: Երգիչ Արսեն Գրիգորյանի համար որո՞նք են այն առաջնորդող սկզբունքները, որ նվիրվածությամբ ու ինքնատիպությամբ են շաղախված:

- Ազնվությունը և անկեղծությունը հիմնարար սկզբունքներ են արվեստի մեջ, գեղարվեստական սինթեզ: Ամենակարևորը ներքին ազնվությունն է, սա նաև որպես կենսակերպ պետք է գիտակցվի: Ո՞վ է արվեստագետը... Նա, ով արվեստի նվիրյալ է... Եթե արվեստագետն ազնիվ է իր նկատմամբ, իր ցուցաբերած ծառայությունն ազնիվ կլինի: Յուրաքանչյուրիս ծնունդը Աստծո կողմից պարզ է, իսկ ամեն մեկիս տրված է շնորհ, որը պահանջում է ինքնամոռաց նվիրում: Խղճի առջև ազնվությունը սկիզբն է այն մեծ գործի, որն սկսվում ու շարունակվում է դրանից հետո: Պե՛տք է ազնիվ լինել, պե՛տք է մաքուր լինել հոգով, պե՛տք է նվիրյալ լինել: Սա ընծայաբերում է, ինքնատիպություն: Հակառակ դեպքում՝ անազնվությունը կվնասի հենց նույն հասարակությանը: Ինքնատիպությամբ շաղախված առաքելությունը ուրույն հետագիծ է թողնում հասարակության մեջ և արվեստի մեջ: Տվյալ դեպքում արվեստագետը կդառնա գաղափարախոսության կրողը:

- Այսինքն՝ սեր, հավատ, մարդասիրություն, այս հիմնարկները զարկերա՞կ են այսօր արվեստագետի համար:

- Եթե արվեստի մարդ է, նա չի կարող մարդասեր չլինել: Եթե մարդասեր չէ, ուրեմն տվածն էլ արվեստ չէ, խաբեբայություն է: Մեր կյանքում հանդիպում ենք մի երևույթի, ինչը «գիտակցվում» է արվեստի մի ճյուղ, իսկ իրականում, դա ընդամենը զվարճանք է, հաճույք պատճառելու եղանակ: Նրանց մատուցածը շատ ավելի վնասում է մեր հասարակությանը, մեր երեխաների հոգեբանությունն է աղավաղում: Իսկական արվեստագետը չի կարող աղավաղել ազգային երգը: Պիտի սիրով, հավատով ստեղծագործել: Հավատը խիստ կարևոր է: Երբեմն պետք է ինքներս մեզ հարց տանք՝ ի՞նչ առաքելություն ունենք, դեպի ու՞ր ենք ուղևորվում: Յուրաքանչյուրն ի՞ր եղանակը, ի՞ր գույնը պիտի ունենա, որպեսզի իր կերտած սերը փոխանցի ունկնդրին: Ժողովրդին փոխանցելով մեր հոգու ամեն մի նոտան, որ մարմնավորվում, դառնում է երգ, արվեստ է:

- Պարո՞ն Գրիգորյան, ի՞նչ ակնկալիք ունեք սփյուռքի երիտասարդներից: Երգիոր թող՞ե՛ք հայը ավելի ջերմեռա՞նդ է պեղում-պրպաում իր հարստությունը:

- Սփյուռքն իր ամբողջականությամբ մեջ ունի խիստ արմատացած հատկանիշներ. իրենց կայանատեղին մի քանի անգամ փոխած հայը հոգեբանորեն տարբերվում է իր երգին մոտ երկրում ծվարած հայությունից: Մենք ունենք ցեղասպանությունից հետո կազմավորված սփյուռք և ապա երկրորդ, երրորդ անգամ երկրից երկիր տեղափոխված սփյուռք, որոնք մի քիչ շատ են հեռանում ակունքներից: Լրջորեն խորհենք, որ մեր երեխաներն իսկական հայ մեծաման, դառնան ազգային ոգու, ազգային լեզվի, ազգային երգի կրողներ: Դա փոքր հասակից պիտի սկսել: Պատահական չէ, որ ասում ենք կենսակերպով հայեցի նկարագիր ունենալ, արժանի լինել նկարագրին: Նորից վերադառնամ գրույցի սկզբին՝ լինենք ազնիվ, դա նաև իմ վարպետների՝ Հովհաննես Բաղայանի և Հայրիկ Արևադյանի կյանքի սկզբունքն էր: Նրանք կարևոր դեր խաղացին իմ կյանքում, նրանք հայ երգեցողության սյուններից էին:

Հարցազրույցներից մեկի ժամանակ, երբ Հովհաննես Բաղայանին հարցրել էին՝ ո՞վ է Հովհաննես Բաղայանը, նա պատասխանել է՝ մի հասարակ, բայց ազնիվ մարդ է: Ես էլ եմ փորձում լինել հասարակ ու ազնիվ, իսկ մնացյալը ժողովուրդն է արժևորում:

Նաիրա Բաղդյան

Выпускник 7-летней школы с. Б. Салы 1937г., ветеран войны, заслуженный учитель РФ А. МАЛХАСЯН